

УДК 930.85(477)+94(477)

І. А. Мельник

Українська академія друкарства

УРОКИ ІСТОРІЇ: ЗАСТЕРЕЖЕННЯ І МОТИВ ДО ДІЇ

До питання актуальності вивчення та популяризації творчої спадщини і практичної діяльності Михайла Грушевського

Розглядаються проблеми сучасного українського державотворення через призму історичного минулого нашого народу. Зокрема, аналізуються праці М. Грушевського, в яких він науково обґрунтував історичні витоки української державності, змодельовав і передбачив ті політичні пріоритети, які й сьогодні є визначальними для розвитку українського суспільства. Обґрунтовуються актуальність і необхідність вивчення повчального досвіду великого українського історика й державного діяча в процесі суспільно-політичного виховання сучасних українських громадян.

Сучасне українське державотворення, історичне минуле, актуальність вивчення творчої спадщини, практичної діяльності Михайла Грушевського

Упродовж майже восьми століть завойовники, які поділили між собою українські землі, намагалися відібрати в нас історичну пам'ять. І використовували для цього різні догматичні теорії, позбавляючи українців навіть права на власне ім'я. У Російській імперії, як відомо, нас називали «малоросами» – частиною єдиного «общерусского» – народу; в Австро-Угорщині – «русинами», «рутенцями» тощо. А робилося все для того, аби швидше досягти поставленої мети – цілковитої асиміляції українців. Саме на це й спрямовувалась уся міць імперського апарату.

Зрозуміло, що потужний ідеологічний прес не міг не позначитись на свідомості українців. За таких умов на захист власної національної ідентичності піднялася українська інтелігенція. У тому числі – і Михайло Грушевський, наукові й публіцистичні праці якого розкрили широкому загалу історичну правду про походження нашого народу. Саме він першим подбав про формування нового типу політично свідомого громадянина, здатного змінити тип малоросійського мислення.

Як це не парадоксально, але проблема виховання національно свідомого громадянина, що була актуальною під час формування української нації та боротьби за її незалежність, залишається злободенною і в наш час. Великий публіцист-державник на початку ХХ століття змодельовав і передбачив ті політичні пріоритети, які й сьогодні залишаються визначальними для розвитку українського суспільства. Адже, як справедливо зазначає дослідник творчої спадщини Великого Українця І. Гирич, – стереотипи ще дореволюційного ви-

ховання, закріплені й помножені в часи радянського тоталітаризму, тяжіють над більшістю українців і донині. Інерція спільноімперської духовної спадщини сильніша за кволий теперішній освітній вплив [1, с.49].

З цим висновком важко не погодитись. Адже в наш час суспільно-політичним вихованням громадян в Україні, зокрема, патріотичним, майже ніхто не займається. Сучасна українська молодь все більше піддається маніпулятивному впливу (як внутрішньому, так і зовнішньому), що ллється безперервним потоком з телеекранів, через Інтернет, зі шпальт друкованих видань. Не секрет, що більшість ЗМІ привертає увагу людей не до проблеми державного будівництва чи консолідації української нації, а до контрверсійних подій в історії нашого народу. ЗМІ вкрай рідко й неохоче популяризують кращі зразки національної культури, а здебільшого розхвалюють чужі, космополітичні проекти, прищеплюючи українцям суто споживацькі настрої.

Важко не помітити, що в українському інформаційному просторі панує дивовижна палітра сюжетів, основне призначення яких – відволікати певну аудиторію від найгостріших проблем сьогодення. А від перегляду суспільно-політичних чи розважальних ток-шоу складається враження, що їх готують не в столиці суверенної держави, а роблять на замовлення відповідних іноземних спецслужб.

Однією з найдражливіших проблем, яка сьогодні перебуває в полі зору політикуму та жваво обговорюється численними експертами, є реанімація антиукраїнськими силами як у нашій державі, так і за її межами догматичної концепції «єдиної» і «неделимой», «общерусской» нації. Майже упродовж усього періоду після розпаду СРСР її апологети, незалежно від кольору прапора чи партійної приналежності, в унісон говорять про трагічні наслідки розриву братерських історичних зв'язків між білорусами, росіянами та українцями. Їх основний месидж полягає в тому, що всі три гілки східнослов'янського етносу є одним «общерусским» народом, а тому вихід слов'янських республік з єдиної держави і проголошення ними незалежності є зрадою національних інтересів цього ж народу.

Отже, об'єктивні, державотворчі переми, що відбулись у національних республіках, часто підмінюються різними софізмами, спробами трактувати закономірний, природний розпад СРСР як цілеспрямований розвал його зовнішніми та внутрішніми ворогами. Прихильники «общерусской» нації, які, зокрема, не погоджуються з виходом з Радянського Союзу України, сприймають цей процес як «різання по живому, єдиному організму» і докладають чималих зусиль для реставрації зруйнованої Російської імперії під вивіскою так званого Євразійського союзу. Нав'язливо піарять, наприклад, «особое мнение» таких політиків і журналістів, як Дугін, Затулін, Леонтьєв та ін., які цинічно й безпардонно втручаються у внутрішні справи Української суверенної держави. На жаль, такого штибу експерти не хочуть зважати на об'єктивну реальність, а тому продовжують жити в полоні архаїчних утопій, отруюючи своїми «особливими» думками та «умовиводами» життя народам, яким історія визначила бути

вічними сусідами. Будь-яке заперечення їхнього бачення «общерусской» історії сприймається з неприхованою іронією і тлумачиться як невігластво: мовляв, ці люди не знають правдивої історії, а тому їх треба навчати, промиваючи, як кажуть, мізки зашмелілими теоріями.

За таких обставин наукова концепція історії України-Руси М. Грушевського є тією інтелектуальною опорою, яка допомагає долати старі міфологеми в мисленні наших сучасників. І тому повчальний досвід великого українського історика й державного діяча треба активніше, а головне системніше, використовувати в процесі суспільно-політичного виховання українських громадян. Зокрема, недругам України слід нагадати, що «общерусская» національна ідея запозичена ними зі старого арсеналу імперської політики династії Романових. А також слід пам'ятати, що ще понад століття тому з цього приводу їм переконливо відповів М. Грушевський, довівши у своїх працях право українського народу на самостійний історичний розвиток. Так, у статті «Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства», опублікованій у 1903 році, учений, розглянувши пануючу в Російській імперії концепцію (сформовану такими відомими істориками, як М. Карамзін, С. Соловйов, В. Ключевський та ін.), яка, власне, пропагувала «общерусскую» історію і культуру, викидаючи на догоду царській владі давньоруський період з історії українського й білоруського народів, визнав її догматичною й помилковою.

«Схема ся стара, – писав він, – вона має свій початок в історіографічній схемі московських книжників, і в основі її лежить ідея генеалогічна – генеалогія московської династії. З початком наукової історіографії в Росії сю схему положено в основу історії «Российского государства». Потім, коли головна вага була перенесена на історію народу, суспільності, культури й «русская история» стала зближатися до того, щоб стати історією великоруського народу та його культурного життя, задержано ту ж схему в її головних моментах, тільки стали відлітати епізоди що далі, то більше. Ту ж схему, в простішій формі, прийняла наука «истории русского права...» [2, с.75].

Подібне трактування історії М. Грушевський характеризував як таке, що суперечить науці. «Передовсім, – зазначав він, – дуже нераціональне сполучування старої історії полудневих племен, Київської держави, з її суспільно-політичним укладом, правом і культурною, з Володимиро-Московським князівством XIII–XIV вв., так, наче се останнє було його продовженням. Се можна було московським книжникам – для них досить було генеалогічного преемства, але сучасна наука шукає генетичної зв'язі і не має права зв'язувати «київський період» з «володимирським періодом», як їх невідповідно називають, як стадії того самого політичного й культурного процесу. Ми знаємо, що Київська держава, право, культура були утвором одної народності, українсько-руської, Володимиро-Московська – другої, великоруської... Етнографічна і історична близькість народності українсько-руської до великоруської не повинна служити причиною до їх перемішувань – вони жили своїм життям поза своїми історичними стичностями і стрічами» [3, с.77].

Стаття завершується таким висновком: «Історія великоруська (такою стає ся «русска історія» від XII–XIII вв.) з українсько-руським (київським) початком, пришитим до неї – се тільки калікувата, неприродна комбінація, а не якась «общеруська» історія. Зрештою, «общеруської» історії й не може бути, як нема «общеруської» народності. Може бути історія всіх «руських народностей», кому охота їх так називати, або історія східного слов'янства...» [4, с.81].

Як бачимо, ідейна позиція М. Грушевського – чітко визначена. Учений дохідливо і виважено переконує у правоті своїх аргументів і суджень. Не випадково ця праця стала епохальною для української науки. Адже вона дала змогу не тільки правдиво висвітлити історичний процес, але й спростувати офіційну звичайну схему «руської» історії. Стаття помітно зміцнила моральний дух українців і сприяла перетворенню етнографічної народності в єдину націю.

Слід зазначити, що сьогодні вона є не менш цінною й залишається могутньою інтелектуальною зброєю в боротьбі з ворогами української державності, яких, на жаль, і на початку XXI століття є чимало. Експлуатуючи, скажімо, тему двох культурно відмінних українських територій, вони спекулюють на міжнародних, мовних, міжконфесійних та історичних розбіжностях нашого народу і, таким чином, замість того, щоб об'єднувати країну й консолідувати націю, поглиблюють непорозуміння між громадянами в різних регіонах України.

Як тут не погодитися з М. Грушевським, який пристрасно закликав не допустити в суспільстві розвитку подібних тенденцій.

«Занедбання, тим більше свідоме збільшування ріжних розколин нашого національного організму, наголошував він, являється тяжким гріхом перед будучиною українського народу: сі розколини безмірно тяжче буде вигладити потім, тим більше, що вони й самі собою мають тенденцію збільшатися стихійною силою – розвоєм життя в ріжних напрямках, коли розірвана органічна зв'язь. Кожний вірний горожанин української землі, навпаки, повинен свідомо і заподадливо працювати над поборенням всіх перепон, які можуть ослаблювати єднання і гальмувати живу силу єдності і солідарності, що одна може оживляти та зміцняти занедбані і ослаблені часті її та спільними силами вести до відродження розсипані часті нашого народу. Іншої дороги нема нашому народові з занепаду і нидіння, яке грозить йому, навіть в житті економічним, культурним, суспільним – не тільки що в національним» [5, с.126].

Отже, творча спадщина М. Грушевського – невичерпне джерело знань для сучасного українця. Його праці дають змогу глибоко й всебічно усвідомити основні причини наших минулих негараздів, задуматися над ними і зрозуміти, що проблеми нинішні – майже дзеркально накладаються на гасла, за допомогою яких українське суспільство втягується у вир суспільно-політичних конфліктів. Адже в наш час, як і колись, на масовому рівні продовжуються мусуватися такі заяложені теми, як «исконно русские земли», «єдиний «общерусский» народ», водночас підкидаються й сучасніші: вступу в ЄП, статусу другої державної мови та інші.

Отож, щоб у нашому житті не повторювалися події на кшталт тих, які свого часу відбувалися в Сєвєродонецьку, щоби нас періодично не лякали сумнозвісною «південно-східною республікою» чи «русинським» сепаратизмом на Закарпатті і не дай, Боже, щоби трапився «Косовський прецедент», кожному українцю треба виконувати свій найголовніший суспільний обов'язок – не стояти осторонь проблем, які підривають наші національні інтереси. Як писав М. Грушевський, «Царство Боже здобувається зусиллями», «і так само повнота національного життя не досягнеться квієтичним «непротивленням злону». Треба боротися за добре і побороти все те, що обнижає рівень нашого життя, гальмує наший національний розвій» [6, с. 94].

І про це ніхто зі свідомих громадян соборної незалежної Української держави не має права забувати.

1. Гирич Ігор. Політична публіцистика Михайла Грушевського. Грушевський М. С. Твори: У 50 т./Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2002. – Т.1: Серія «Суспільно-політичні твори (1894–1907)». – 2002. – С.49. 2. Грушевський М. «Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» // Грушевський М.С. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2002. – Т.1: Серія «Суспільно-політичні твори (1894–1907)» – 2002. – С.75; 3. Там же. Т.1. – С.77; 4. Там же. Т.1. – С.81; 5. Грушевський М. З новорічних думок. Там же. Т.2. – С.126;. 6. Грушевський М. Ще про культуру і критику. Там же. Т.2. – С.94.

УРОКИ ИСТОРИИ: ПРЕДОСТЕРЕЖЕНИЯ И МОТИВАЦИЯ К ДЕЙСТВИЮ

К вопросу актуальности изучения и популяризации творческого наследия и практической деятельности Михаила Грушевского

Рассматриваются проблемы современной украинской государственности сквозь призму исторического прошлого нашего народа. В частности, анализируются труды М. Грушевского, в которых он научно обосновал исторические истоки украинской государственности, смоделировал и предвидел те политические приоритеты, которые и сегодня являются определяющими в развитии украинского общества. Обосновываются актуальность и необходимость изучения опыта великого украинского историка и государственного деятеля в процессе общественно-политического воспитания современных украинских граждан.

HISTORY LESSONS: RESERVATION AND MOTIVE TO ACTION

On the question of relevance of the study and promotion of literary heritage and practice of M. Hrushevsky

The problems of the modern Ukrainian nation are considered through the prism of the historical past of our people. In particular, are analyzed the works of M. Grushevsky in which he scientifically substantiated historical origins of the Ukrainian state, modeled and predicted the political priorities, which today are essential for development of Ukrainian society. The urgency and necessity of studying the learning experience of the great Ukrainian historian and statesman in the process of social and political education of modern Ukrainian citizens is substantiated.

Стаття надійшла 12.06.2012

УДК 007 : 304 : 655

Р. Л. Владімірська*Національний технічний університет України «КПІ»***КНИГОВИДАННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ:
СТАН ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ**

Окреслено огляд публікацій щодо книговидавничої галузі загалом та її місця в системі соціальних комунікацій. Проаналізований матеріал дозволяє зробити висновок, що сьогодні в Україні бракує фахових видань, які розглядали б увесь комплекс складових книговидавничої індустрії в контексті соціокомунікативного простору.

Книговидавнича справа, книговидання, соціальні комунікації

Соціальні комунікації як самостійна галузь науки офіційно з'явилися в Україні не так уже й давно: Постановою Кабміну України № 1718 від 13.12.2006 р. [46] її було включено до переліку галузей, з яких може бути присуджений науковий ступінь. Проте наукові дослідження людського спілкування як важливої складової існування і розвитку людства велися вченими дуже давно. Наприклад, риторика й мистецтво переконання були чи не найважливішими дисциплінами в античному світі. У середньовіччі граматики, риторика та логіка становили фундаментальну основу класичної освіти. Тільки на початку ХХ ст. розвиток технічних засобів передачі інформації, зокрема радіо, привернув увагу науковців і зробив комунікацію об'єктом дослідження вчених різних галузей знань. Науковою базою для подальшого розвитку академічної дисципліни можна вважати роботи Чарльза Кулі, Уолтера Ліппмана, Джон Дьюї. Інституалізація науки відбувається у 40-х роках ХХ ст., коли у США з'являються перші дослідницькі заклади.

Чітких рамок цієї науки немає. Сьогодні комунікація входить до сфери інтересів біологів, лінгвістів, психологів, культурологів, філософів тощо. Відповідно, кожна з цих наук трактує це поняття по-своєму. Ще менше визначеності з похідними від цього поняттями “соціальна комунікація” і “масова комунікація” та наповненням цих понять в українській чи російській мовах, оскільки інституалізація наукової дисципліни “соціальні комунікації” на теренах колишнього СРСР лише на початку свого шляху. Серед найгрунтовніших досліджень цієї сфери, що побачили світ в Україні та Росії, роботи Г. Почепцова, В. Різуна, А. Соколова [44, 51, 59]. Зокрема, А. Соколов, визначаючи поняття “соціальна комунікація”, вводить в обіг поняття соціального простору, соціального часу та соціального змісту. Учений окреслює соціальну комунікацію як рух змісту в просторі й часі.

Проте останнім часом число публікацій, що стосуються різних соціокомунікативних аспектів, суттєво збільшилося. Однак вони переважно висвітлюють основні поняття нової науки, і дуже мало уваги приділяють її компонентам. Особливо це стосується такого важливого інституту соціальних комунікацій, як видавничі справи. Звичайно, не можна констатувати, що нині зовсім немає